

E. GRINAVECKIENĖ, J. MACKEVIČ

LIETUVIŠKOS KILMĖS LEKSINIAI VERTINIAI BALTARUSIŲ PARIBIO ŠNEKTOSE

Dialektologinė šiaurvakarinių baltarusių šnektų medžiaga, sukaupia penkiatomiam šiaurės vakarų Baltarusijos ir jos paribio šnektų žodyne [1], ir pastarųjų metų ekspedicijų į tas šnektas duomenys [2] pirmą kartą plačiau atskleidė nemaža kalbinių elementų ne baltarusių, o lietuvių kilmės, ypač reikšmingų lietuvių–baltarusių etninių kontaktų problemai ir raidai. Be jau palyginti gausiai parodytos ir ištyrinėtos baltarusių šnektų lietuviškos kilmės leksikos [3–23] bei atskleistų tų šnektų kai kurių fonetinių dėsnių, padedančių tuos lituanizmus identifikuoti [24–29], lituanizmais taip pat priklauso ir tam tikras kiekis iki šiol neatpažintų ir tyrinėtinių leksinių lietuviškos struktūros vertinių.

Straipsnyje ir mėginama atskleisti bei identifikuoti tokį paribinėse baltarusių šnektose gyvuojantį lituanizmų sluoksnį. Atpažinti juos nėra paprasta ir lengva. Pagrindiniais atpažinimo kriterijais čia laikyta lietuvių kalbai artima ar grynai lietuviška jų motyvacija – sakytume, tiesioginis ir aiškus lietuvių kalbos gramatinės sandaros bei semantikos atspindys, jos kopija – neįprasta, nebūdinga ar svetima baltarusių kalbos struktūrai, atgaminanti lietuviško šaltinio reikšmę (tam nemaža padėjo ir abiejų autorių dialektologijų savosios kalbos jausmas ir uoslė), jų paplitimo geografija (dažniausiai – tai žodžiai, vartojami lietuvių šnektų pasienyje) bei jų nebuvimas penkiatomiam aiškinamajame baltarusių kalbos žodyne [30].

Prie tokių lietuviškos kilmės vertinių skirtini:

алэ́ктра ‘elektra’ (: Ён робіць калі алектру¹ – 1, I, 77), plg. lie. *elektrà*, tarm. *alèktra*, *alièktra*, br. *электрычнасць* ‘t.p.’

астáнак ‘atlieka, atlaika, kas lieka ką padarius’ (: Астанак астаўся ад су-кенкі – 1, I, 112), plg. lie. *ātliekas*, *ātlaikas*, br. *акра́вак* ‘t.p.’

гібеш, гібях (dgs. **гібяхжы́**) ‘kojos linkymas’ (: Гібеш пад каленам – 1, I, 441), plg. lie. *linkymas*, *linkymai*, br. *ця́гли* ‘t.p.’ Dėl konkrečios reikšmės veiksmažodinių daiktavardžių su lie. priesaga *-umas* ir br. priesaga *-еш* tapatumo plg. 31, 210–211; 32, I, 290; 33, 218. Be to, *гібеш* (*гібях*), *гібяхжы́* neabejotinai dėl lie. kalbos įtakos yra abiejų skaičių reikšmės daiktavardis (jam pritaikytas netgi

¹ Kiekvieno vertiniu laikomo žodžio reikšmė dažniausiai pateikiama sakinyje.

lie. kalbai būdingas šio žodžio kirčiavimas), o br. цягли – daugiskaitinis [30, V², 274].

даўкі 'difteritas' (: Каб цябе даўкі задавілі – 1, II, 205), plg. lie. *staugai* 't. p.', br. дыфтэрыт 't. p.' Šiuo atveju vertinys kaip ir lie. kalboje yra daugiskaitinis.

дачанка, даччаніца 'dukterėčia, sesers duktė' (: Ты – мая дачанка : твая маці – мая сястра; Мая даччаніца замужам – 1, II, 32, 33), plg. lie. *dukterėnė, dukterėčia* 'sesers duktė', br. плямяніца 't.p.'

дзеўкаваць 'mergauti, būti neištekejusiai' (: Як мы дзеўкавалі і прыбіраліся – 1, II, 48), plg. lie. *mėrgauti* 'būti netekėjusiai, gyventi mergystėje', br. быць, знаходзіцца ў дзвя́рцтве 't.p.'

казліца 'vaisintis ožkai, perėti ožiukus' (: Позна казлілася каза – 1, II, 362), plg. lie. *ožiūotis, ožkiūotis* 'vaisintis, perėti ožiukus', br. акаціца 't. p.'

капалькі 'vaistai, lašiukai' (: Накапала капалькаў і выпіла – ляхчэй стала – 1, II, 402), plg. lie. *lašiuikai, lašėliai* 't. p.', br. капальнае лякарства 't. p.'

касаплётка 'kaspinas' (: Касаплётку ў касу ўпляцець – 1, II, 431), plg. lie. *kāspinas* (< *kasà + pinti*), br. каснік 't.p.' (pastarasis taip pat lituanizmas – 34, 295).

кваска (квасачка) 'kubilaitis, rauginė' (: Кваска драўляная з клёпак, з двума вушкамі; У кваску клалі здор – 1, II, 451), plg. lie. *rūgštinėlė* 't. p.', br. кубэлец 't. p.', le. tarm. *kwasak* 'indas barščiams rauginti'. Su lie. k. atitikmeniu sutampa ne tik vertinio daryba (forma), bet ir giminė.

кнігі 'gromuliuojančių gyvulių skrandis' (: Книгі ў каровы – 1, II, 490), plg. lie. *knūgos* 't. p.', br. страўнік каровы 't. p.'

краснагаловік 'raudonikis, raudonviršis' (: Краснагаловікі ў асінніку растуць – 1, II, 519), plg. lie. *raudon(a)galvis* 't. p.', br. падасіनावік 't. p.' Savo forma vertinys panašus į rusišką žodį, tačiau rusų kalba jo neturi. Tai rodo, kad vietiniai baltarusiai lietuvišką vertinį išsivertė naudodamiesi jiems patogesne rusų kalba.

ліплявы (ліпушчы) 'limpantis' (: Ліплявая балезнь – якая заражае; Чы ліпушчая хвароба рак – 1, II, 658–659), plg. lie. *limpantis*, br. зара́зны 't. p.'

ложаны 'iškastruotas' (: Бугай – не ложаны бык. Валы гэта ложаныя быкі – 1, II, 668), plg. lie. *guldýtas* 't. p.', *guldýti* 'romyti, kastruoti', br. спакладаны 't. p.'

лялька 'akies vuzdys' (: У воку чорнянькая – гэта лялька – 1, II, 715), plg. lie. *lėlytė (lėliūkė, lėlikė)* 't. p.', br. зрэнка 't. p.'

нікакі 'ne koks, prastas, negražus' (: Яе фамілія нікакая – 2), plg. lie. *ne kóks* 't. p.', br. дрэны, непрыго́жы 't. p.'

падобрыцца 'susitaikinti' (: Мы пасварыліся і зноў падобрыліся — 1, III, 315), plg. lie. *susigērinti* 't. p.', br. памірыцца 't. p.' Dėl lie. priešdėlio *su-* atliepiamo br. *na-* plg. lie. *sudaužyti, susipainioti*, br. пабіць, паблўтацца ir kt.

палавінік 'pusininkas' (: Палавінікі былі, каровы не меліся мець — 2), plg. lie. *pūsininkas* 'kas dirba iš pusės', br. здольнік 't. p.'

перагаворшчык 'vertėjas' (: Хорошы быў перагаворшчык — 1, III, 486), plg. lie. *pėrkalbėtojas (pėrsnekėtojas)* 't. p.', br. перакладчык 't. p.'

перацвітаць 'peržydėti' (: Сірэнь перацвітаць — 1, III, 504), plg. lie. *pėržydėti*, br. адцвітаць, rus. отцвести 't. p.'

піяніцы 'girtuoklės' (: Піяніц набралась: : як паясі, то галава і баліць — 1, III, 527), plg. lie. *girtuoklės*, br. буякі 't. p.'

поўвасьма́ 1. 'pusaštunto' (: Там была поўвасьма кіла — 2), plg. lie. *pusaštunto*, br. семь з паловай 't. p.' 2. 'pusė aštuonių' (: Зара поўвасьма — 1, IV, 58), plg. lie. *pūsė aštuonių*, br. палавіна восьмай гадзіны.

поўдзевятá 'pusdevinto' (: Вышла дзевіць ці поўдзевята кіль — 1, IV, 58), plg. lie. *pūsdevinto*, br. вóсемь з паловай.

поўдзесятá 'pusdešimto' (: Даў поўдзесята пуда — 2), plg. lie. *pūsdešimto*, br. дзэвяць з паловай.

поўсядзьма́ 'pusseptinto' (: Адрэзаў поўсядзьма мэтра — 2; Поўсядзьма пуда — 1, IV, 61), plg. lie. *pūsseptinto*, br. шэсць з паловай.

поўтрэ́ця 'pustrečio' (: Заплаціў поўтрэця рубля — 2; Поўтрэця золты — 1, IV, 61), plg. lie. *pustrėčio*, br. два з паловай.

поўшастá 'pusšešto' (: Хварэў поўшаста месяца — 2; Поўшаста пуда — 1, IV, 61), plg. lie. *pūsšešto*, br. пяць з паловай.

пра 'per' (: Пра ўсю вёску пройдзеш — 1, IV, 65), plg. lie. *per*, br. праз. Baltarusių prielinksniu *pra-* vietos (erdvės) santykiai (kuriuos šiuo atveju lietuvių kalbos pavyzdžiu jis žymi) nereiškiama [30, IV, 298].

прадава́чка 'pardavėja' (: Прадавачка паказала тавар- 1, IV, 72), plg. lie. *pardavėja* (taip pat *kasėja, siuvėja* — br. *капáчка, швáчка* ir kt.) ir br. *прадаўшчыца*.

прада́ня 'pardavimas' (: Трэба падгатаваць паршука на праданя — 1, IV, 73), plg. lie. *pardavimas (pařdava, pařdavas)*, br. *прóдаш* 't. p.'

пражы́зне 'pergyvenimas, daug ko patyrimas, daug ko iškentėjimas' (: Якое пражызне — 1, IV, 77), plg. lie. *pergyvenimas* 't. p.'², br. *перажывáнне* 't. p.' Kad lie.

² Nuo seno buvo įsigalėjusi nuomonė, kad *pėrgyventi* reikšme 'patirti, iškentėti' (o kartu ir tos reikšmės *pėrgyvenimas*) yra mūsų bk. neteiktinas ir taisytinas vertinys. Sakysime, sakinio *Daug vargo teko karo metu pergyventi* žodis *pėrgyventi* taisomas į *iškentėti* [36, 93]. Ši tų žodžių (*pėrgyventi* ir *pėrgyvenimas*) reikšmė visai tapati mūsų nagrinėjamo atvejo žodžio *pėrgyvenimas* (пражы́зне) reikšmei. Dabar šios reikšmės nelietuviškumas visiškai atmetamas, ir tokių sakinių, kaip *Pėrgyve-*

priešdėlis *per-* paribinėse br. šnektose gali virsti jų *pra-*, gerai matyti iš aiškaus lie. skolinio *пражэркгаць*³ ‘peržerkti’, br. lk. *пераступіць* [1, IV, 78]. Be to, tiriamosiose br. šnektose šalia joms apskritai įprastesnio priešdėlio *pera-* kartais pastarojo reikšme tiek daiktavardžiuose, tiek ir veiksmažodžiuose pasitaiko priešdėlis *pra-* [33, §§ 534, 769], pvz., *пражыць* ‘pergyventi’, patirti, iškentėti, br. lk. *перажыць* (: *Ён многа чаго пражыў*), *пралівацьца* ‘persipinti’, br. lk. *пералівацца* (: *Кветкі праліваюцца – як шмат і харошыя*), *прашкóда* ‘kliūtis’ (: *За страху прашкóда была*) ir kt. [1, IV, 78, 85, 108]. Taigi, kaip matyti, su lie. k. atitikmenimis visiškai sutampa abu vertinio darybiniai elementai – jo priešdėlis ir pats daiktavardis *gyvėnimas*, tik *gyvėnimas* čia išverstas ne į br. *жыццё* kaip reikėtų laukti, o keičiamas iškraipyta rus. *жизнь* forma *жызне*. O tai rodytų, kad vertinys yra palyginti neseniai suslavėjusių lietuvių savotiškas slaviškas padaras, kai rusų *жизнь* jiems buvo suprantamesnis už br. *жыццё*. Le. *przeżycie* ‘pergyvenimas’, nors savo daryba ir semantika taip pat sutampa su *пражызне* forma ir reikšme, tačiau vargu ar galėtų būti pastarojo kilmės šaltinis, nes jų vartosenai įprasta daugiskaitinė *przeżycie* forma *przeżycia* [35, 31].

празвёўкі (< *празывёўкі* < *празываўкі*?) ‘pravardės, pravardžiavimai (: *Hi nada prazveўki nicaць – 1, IV, 80*), plg. lie. *pravardžiúoti, pravardiniúoti* ‘vadinti netikru, negražiu vardu’; ‘plūstis, dąrkyti’ (Jurbarkas), lie. *pravardžiāvimai, prāvardės*, br. *мянúшкі*.

пракідáць ‘uždaryti, pariebinti’ (: *Пракідáлі кашу алеем – 1, IV, 82*), plg. lie. *pramèsti* ‘uždaryti, pariebinti’, br. *запраўляць*.

пракідáцца ‘užsidaryti, pasiriebinti’ (: *Пракідáліся алеям, маслам пасным і елі кашу – 1, IV, 82*), plg. lie. *prasimèsti* ‘pasiriebinti’, br. *запраулць чым-н.* Vertinio lietuvišką kilmę rodo ir jo sangražinė forma, kuri baltarusiams šiuo atveju nebūdinga.

пракідáваны ‘pariebintas, uždarytas’ (: *Кáпуста ні пракідáваная нічым, пасная – 1, IV, 82*), plg. lie. *pràtestas* ‘t. p.’, br. *запрáўлены чым-н.*

прапáжа ‘nuostolis, bėda’ (: *Табе робяць на прапáжу – проці хаты абламалі дрэўкі – 1, IV, 90*), plg. lie. *prapuolimas* ‘patyrimas sunkumų, nemalonumų, bėdų, pakliuvimas į vargą’, br. *шкóда* ‘t. p.’

nome ir *karus*, ir *negandas* žodžio *pergyvenome* reikšmė pripažįstama taisyklinga lietuviška ir netgi turi pažymą *Vart. = Vartoti* [37, 1, 188, 2, 206]. Taigi *pėrgyventi* (*pėrgyvenimas*) reikšmė ‘patirti, iškentėti’ visuotinai ir nedviprasmiškai dabar jau kvalifikuojama kaip grynai sava, lietuviška. Tokią ją pateikia ir mūsų bk. žodynas [38, 549].

³ Prie balsių junginiu *κz* straipsnyje grafiškai skiriamas baltarusių fonetikai neįprastas (paprastai pasitaikantis skoliniuose) sprogstamasis *z* (tariamasis kaip lie. *g*) nuo jų įprastinio pučiamojo *z* (tariamo kaip lie. *h*).

прастарэлы 'persenęs' (: *Прастарэлая баба* — 1, IV, 98), plg. lie. *pérsenęs* (dél lie. priešdėlio *per-* baltarusiško atliepinio *pra-* tapatybės plg. lie. *péržergti* ir br. *пражэ́ркгаць*), br. *састарэлы*.

прахажак 'perėjūnas' (: *Больш прахажакаў не прасі пісаць прашэння* — 1, IV, 103), plg. lie. *pérėjūnas*, br. *прахóжы*.

прыгражоны 'prigrasintas, įbaugintas' (: *Ён не прыгражоны* — 1, IV, 133), plg. lie. *prigrasintas*, br. *запúжаны*.

прыжджалы (прыжджоны) 'atvažiavėlis, atvykėlis' (: *Ён прыяжджалы, не тутэйшы; Гэта прыяжджоны...*, *праўда даўно прыехаў* — 1, IV, 174), plg. lie. *atvažiāvėlis* (dél lie. priešdėlio *pri-* baltarusiško atliepinio tapatybės plg. lie. *ateit-* ir br. *прыхадзіць*), br. *прыэ́зджы*. Šie asmenį žymintys gana neįprasti baltarusiški vediniai yra susiję su lietuviškais priešdėliniais veikiamaisiais būtojo laiko dalyviais ir yra nuo jų priklausomi.

рабізна 'marginė, margas namų darbo marškonis audeklas' (: *Рабізну ткалі ў клетачкі і палосачку* — 1, IV, 231), plg. lie. *marginė, marginỹs* 't. p.', br. *раба́я тканіна хáтняга вь́рабу* 't. p.' Pastebėtina, kad šis priesagos *-izna* vedinys, turėdamas kaip ir lie. kalboje konkretaus objekto reikšmę, visiškai iškrinta iš br. lk. būdingos šios priesagos vedinių semantinės grupės [plg. 33, § 423].

рэшата 'sietynas, toks žvaigždynas' (: *Рэшата бывая вісока пасярэдзіне неба* — 1, IV, 334), plg. lie. *sietas, siėtas* 't. p.' *Стажáры Плея́ды* 't. p.'

сазвярэць 'sužvėrėti' (: *Ён сазвярэў саўсім* — 1, IV, 347), plg. lie. *sužvėrėti*, br. *азвярэ́ць* 't. p.'

сáхарнікі 'cukriniai' (: *Летась сахарнікі ня ўрадзілі* — 2), plg. lie. *cùkriniai, cukriniai* 'cukriniai runkeliai', br. *цукрóвыя буракі*, rus. *сахарная свёкла*. Br. šnektos *сáхарнікі*, kaip matome — šaknis rusiška. Tai rodo, kad čia nutautėdami lietuviai savo įprastus *cùkrinius* išsivertė ne į br., bet į plačiau čia įsigalinčią rusų kalbą.

сяўцы 'sėjikai, Grižulo ratai' (: *У нас сяўцы іх звуць* — 1, V, 74), plg. lie. *sėjikai* 't. p.', br. *Вялікая Мядзвэдзіца* 't. p.'

вечаркаваць 'vakaroti, vakarojant ką dirbti' (: *Вечаркуіць увечары, пралі да начы* — 1, I, 304), plg. lie. *vākaroti* 't. p.' br. *удзэ́льнічаць у вячóрках* 't. p.'

задзірнóсы 'riestnosis' [1, II, 206], plg. lie. *užriestnōsis*, br. *кірпáты* 't. p.'

заімішча 'užsiėmimas' (: *Абы было заімішча чалавеку* — 1, II, 212), plg. lie. *užsiėmimas*, br. *заня́так* 't. p.'

замаўнік 'užkalbėtojas' (: *Замаўнік умея рожу замаўляць, кроў замаўляць* — 1, II, 228), plg. lie. *užkalbėtojas*, br. *знáхарь* 't. p.'

застáва 'užstatas' (: *Пажычая дзеньгі, ён прынясе заставау* — 1, II, 254), plg. lie. *užstatas* 't. p.' br. *заклáд* 't. p.'

звяры́нскі 'labai sunkus' (: *На ферме рабіў звярынску работу* — 1, II, 290), plg. lie. *žvėriškas* 't. p.', br. *вельмі цяжкі* 't. p.'

звіхнё́ння 'išsisukimas' (: *Ест трава звіхнік ад звіхнёння* — 1, II, 287), plg. lie. *išsisukimas* 't. p.', br. *вывых* 't. p.'

звухнё́ны 'išsuktas' (: *У мяне звіхнёная рука* — 1, II, 287), plg. lie. *išsuktas*, br. *вывыхнуты* 't. p.'

зелязя́нка 'geležinė, geležinė gyvatė' (: *Зелязянка блішчыць, як заб'еш, то кружаюць кавалкі гадзіны* — 1, II, 305), plg. lie. *geležinė, gelžinikė* 't. p.', br. *мядзянка* 't. p.'

зімаві́к 'žieminis' (: *Маё парасё зімавік* — 1, II, 307), plg. lie. *žieminė 'žie-minė kiaulė'*, br. *аднагадóвая свіння* 't. p.'

змятлі́ць 'sušluoti, sušluoti į krūvą' (: *Нада жыта змятліць* — 1, II, 318), plg. lie. *sušluoti*, br. *абмята́ць*.

Leksinių vertinių tarpe yra ir sudėtinių terminų su visa iš lietuvių kalbos perkelta abiejų dėmenų motyvacija.

казі́ная (казлі́ная) барада́ 'briedgauris, vilkažolė' (: *Казліная барада — сівая трава; Казіная барада — благая трава* — 1, II, 361), plg. lie. *ožkabaždis 'asiūklis, pakalnutė, baltažiedė plukė, lankinis barštis, vištapienė ir d. kt.'*, br. *сivéу 'briedgauris'*.

като́вы мў́ткі 'katinpraučiai, tokios laukų žolės' (: *Катовы муткі на дзірванах растуць* — 1, II, 437) < катовы 'katino' + муткі (мўды) 'scrotum', plg. lie. *kātino rau̯tai (katinprau̯čiai)*, br. *раллява́я канюш́йна* 't. p.'. Remiantis realijos geografija ir mažybine jos antrojo dėmens forma, šis baltarusių terminas galėtų būti ir latvizmas, plg. la. *kaķi prautiņi* 't. p.'

нажы́м крóві 'kraujo spaudimas' [1, III, 144], plg. lie. *kraūjo spaudimas*, br. *цiск крывi*. Vertinio pirmasis dėmuo subaltarusintos fonetikos rus. *нажyм* (vietoj br. *цiск*) rodo apylenkį baltarusių kalbos mokėjimą. Tai dar kartą patvirtina mintį, kad lietuvių kalba čia neseniai pasitraukė iš vartosenos.

пчалі́ны (пшчалі́ны, пчóлны) хлеб 'bičių duona' [1, IV, 202], plg. lie. *bičių diuona* 't. p.', br. *пярга́* 't. p.'

саба́ка вiльча́к 'vilkinis šuo' (: *Сабака вiльчак воўчай пароды* — 1, IV, 337), plg. lie. *vilkinis šuo* 't. p.', br. *аўчарка* 't. p.'

вялі́кае ма́сла 'didysis sviestas' (: *Вялікае масла рэдкая, ад маслёнкі не аддзяляецца* — 1, I, 387–388), plg. lie. *didysis sviestas*, br. *рыхлае, вадкае ма́сла* 't. p.'

за́крут кiша́к 'žarnų užsisukimas' (: *У яго закрут кiшак* — 1, II, 220), plg. lie. *žarnų užsisukimas*, br. *заварoт кiшак*.

за́ячы пiрoг 'lauktuvės vaikams' (: *Прыехала і прывязла заячага пiрага* — 2), plg. lie. *kiškio (zuškio) pyrāgas* 't. p.', br. *гасцiнец дзeцям* 't. p.'

зялёная варона 'žalvarnė' (: *Зялёную варону ў лясу ўвідзіш* — 1, II, 335), plg. lie. *žálvarnė*, br. *ctwaǵrāk* 't. p.' Pagal savo formą vertinys galėtų būti ir latvizmas, plg. la. *zaļā vārna* 't. p.', nors pagal jo paplitimo geografiją [plg. 39, 223—224, 1—8 išnašas] greičiausiai tai lituanizmas.

Pateiktieji paribinių baltarusių šnektų leksiniai lietuviškos kilmės vertiniai — tai tik maža dalis to, kas neatskleista lietuviško dar tebeslypi jose. Šie br. šnektų svetimkūniai yra palyginti mažiausiai laiko dulkių apnešti, nes yra, be abejo, neseni, dar nelabai pakitę, ir dėl to ne per sunkiausia juos atpažinti. Žinoma, ir juos atpažįstant, galimas daiktas, neišvengta netikslumų ir klaidų. Jas, be abejo, pakoreguos išsamesni šios srities tyrinėjimai ateityje. O tai, ką čia pateikiame — tai tik sunkaus ir intensyvaus darbo pradžia.

Pateikiamieji čia vertiniais laikomi leksiniai vienetai savo funkcija aiškiai skiriasi nuo gausių šio ir platesnių arealų lietuviškos kilmės skolinių, paprastai išryškinančių šimtmečiais trukusius lietuvių ir baltarusių šnektų kalbinius kontaktus, jų intensyvumą ir padarinius baltarusių leksikai. O pastarieji, egzistuojantys daugiausia tik pačiame lietuvių—baltarusių šnektų pakraštyje, kur neretai dar naujai vartojamos ir lenkų bei rusų kalbos, palyginti daug aiškiau ir skaidriau atspindi paskutiniųjų kelių dešimtmečių konkrečius daugkalbystės, pasakytume, neigiamus rezultatus tiriamosios teritorijos naujai įsigalėjusioms baltarusių šnektoms apskritai, o ypač jų gramatinei sandarai bei visai kalbinei to ploto situacijai. Jie vis dėlto yra svaresni neabejotino lietuviško substrato šiame plote rodikliai už hipotetines ir greičiausiai dirbtines čia buvusio kitų kalbų substrato rekonstrukcijas.

LITERATŪRA

1. Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча. Мінск, 1979—1986. Т. 1—5.
2. Камар'ю (vard. *Kamójys*, br. Комай — BTSR Pāstoviu raj. Vitebsko sr.) šnektos, tirtos 1989 m., E. Grinaveckienės užrašai.
3. Вяржбоўскі А. А. Балтызмы ў беларускай мове (Метадалогія і крытэрыі даследавання // *Весці АН БССР. Сер. грамадскіх навук.* 1959. № 2. С. 117—134.
4. Вяржбоўскі А. А. Беларуска-літоўскія лексічныя ўзаемасувязі. Канд. діс. Рукапісь. Мінск, 1960, 951 С. // *Vilniaus Universiteto Bibliotekos rankraštynas.* F. 76—320.
5. Вяржбоўскі А. А. Балтызмы // *Весці АН БССР. Сер. грамадскіх навук.* 1960. № 3. С. 125—132.
6. Вержбовский А. А. Древнебелорусская юридическая лексика литовского происхождения // *Lietuvių kalbotyros klausimai.* Т. 3. V., 1960. P. 269—275.
7. Бірыла М. В., Ванагас А. П. Літоўскія элементы ў беларускай анамастыцы. Мінск, 1968.
8. Арашонкава А. У., Грынавецкене Е. І., Кавальчук І. П. і ін. З лексікі беларускіх гаворак заходняй зоны // *Весці АН БССР. Сер. грамадскіх навук.* 1969. № 4. С. 123—134.

9. Urbutis V. Dabartinės baltarusių kalbos lituanizmai // *Baltistica*. 1969. T. 5, sąs. 1, P. 43–68; T. 5, sąs. 2. P. 149–161.
10. Smułkowa E. Lituanizmy w białoruskim słownictwie rolniczym // *Lingua Posnaniensis*. 1969. T. 14. S. 55–69.
11. Лексічныя балтызмы ў беларускай мове. Мінск, 1969.
12. Лаучюте Ю. О некоторых новых литуанизмах в белорусском языке // *Baltistica*. 1970. T. 6, sąs. 2. P. 197–202.
13. Гринавецкене Е. Й., Ковальчук И. П., Мацкевич Ю. Ф. и др. Северозападные белорусские говоры литовского пограничья // *Балто-славянский сборник*. Москва, 1972. С. 377–393.
14. Арашонкова Г. У., Грынавецкене А. І., Мацкевіч Ю. Ф. і ін. Да характарыстыкі лексікі паўднёва-заходніх беларускіх гаворак // *Весті АН БССР. Сер. грамадскіх навук*. 1972. № 1. С. 78–86.
15. Черепанова Е. А. К географии балтизмов в говорах Полесья // *Baltistica*. 1973. T. 9, sąs. 1. P. 71–74.
16. Булыко А. Н. Литуанизмы старобелорусского литературно-письменного языка в отношении к белорусским диалектам // *Диалектологический сборник*. В., 1974. С. 9–17.
17. Мацкевич Ю. Ф., Орешенкова А. В., Романович Е. М. и др. К интерпретации некоторых лексичных изоглосс в белорусских говорах // *Диалектологический сборник*. Вильнюс, 1974. С. 102–114.
18. Непокупный А. П. Балтизмы белорусского Понеманья // *Kalbotyra*. T. 25. V., 1974. P. 69–80.
19. Гринавецкене Э., Мацкевич Ю. Ф., Романович Е. М., Чеберук Е. И. Бытовая лексика литовского происхождения в Западной Белоруссии // *Lietuvių terminologija*. V., 1975. P. 163–195.
20. Мартынов В. В. Типы лексических балтизмов в белорусских диалектах // *Acta Baltico-Slavica*. Wrocław etc., 1976. т. 9. S. 89–94.
21. Лаучюте Ю. А. Словарь балтизмов в славянских языках. Ленинград. 1982.
22. Grinaveckienė E. Lietuviškos kilmės leksika Lietuvos paribio baltarusių šnektose // *Lietuvių kalbos specialioji leksika*. V., 1983. P. 182–204.
23. Urbutis V. Lie. žvyras // *Baltistica*. 1983. T. 19, sąs. 2. P. 150–168.
24. Grinaveckienė E., Mackevič J. Keletas lietuvių kalbos morfologinės interferencijos vakarinėse baltarusių tarmėse reiškinių // *Lietuvos TSR MA darbai. A ser.* 1975. T. 4(53). P. 187–192.
25. Гринавецкене Э. Й., Мацкевич Ю. Ф., Романович Е. М. и др. Нерегулярные явления в фонетике, акцентуации и грамматике белорусских говоров западной зоны // *Lietuvių arealinės lingvistikos klausimai*. V., 1977. P. 89–96.
26. Гринавецкене Э. Й., Мацкевич Ю. Ф. Некоторые необычные микросистемы в диалектной структуре белорусского говора окрестностей Опса // *Baltistica*. 1979. T. 15, sąs. 1. P. 52–65.
27. Grinaveckienė E., Mackevič J. Kai kurios baltarusių lituanizmų fonetikos ypatybės // *Lietuvių kalba ir bilingvizmas*. V., 1988. P. 123–131.
28. Grinaveckienė E., Mackevič J. Lie. (i)au vokalizmo atliepai baltarusių lituanizmuose // *Baltistica*. 1989. 111 Priedas. P. 70–80.
29. Grinaveckienė E. Nauji baltarusių šnektų lituanizmai // *Kalbų ryšiai ir sąveikos*. V., 1989. P. 162–166.

30. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы. Мінск, 1977–1984. Т. 1–5.
31. Skardžius P. Lietuvių kalbos žodžių daryba. V., 1943.
32. Lietuvių kalbos gramatika. V., 1965. Т. 1.
33. Беларуская граматыка. Мінск, 1985. Т. 1.
34. Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. Мінск, 1988. Т. 4.
35. Большой русско-польский словарь. 3-е изд. Т. 2, Москва-Варшава, 1987.
36. Kalbos patarėjas. K., 1939.
37. Kalbos praktikos patarimai. V., 1976, 1 leid., 1985. II leid.
38. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. V., 1972.
39. Grinaveckienė E. Daugpilio apylinkių lietuvių šnektos fonetika // Iš lietuvių kalbotyros istorijos. V., 1980. P. 223–239.

ЛЕКСИЧЕСКИЕ КАЛЬКИ ЛИТОВСКОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ В БЕЛОРУССКИХ ГОВОРАХ

Резюме

Кроме уже сравнительно широко обследованной белорусской лексики литовского происхождения, а также вновь выявленных некоторых фонетических законов, способствующих опознанию литуанизмов, к литуанизмам относятся и определённое количество лексических калек, до сих пор почти не отмеченных и требующих опознания и изучения.

Это прежде всего кальки литовских слов и понятий, переданные не совсем привычными или непривычными для белорусского языка белорусскими формами и словообразовательными моделями, воспроизводящими грамматическую структуру и смысловое содержание литовских слов.

В статье представлено около 70 калек, напр., дзеўкаваць < лит. *mėrgauti* 'быть в девичестве', касаплётка < лит. *kāspinas* 'лента', лóжаны < лит. *guldýtas* 'кастрированный', лялька < лит. *lėlytė* 'зрачок', падóбрыцца < лит. *susigėrinti* 'помириться', поўшастá < лит. *pusšėšto* 'пять с половиной', рабізна < лит. *marginė* 'пёстрая ткань домашнего производства', сáхарнікі < лит. *sūkėiniai* 'сахарная свёкла', зáячы пірóg < лит. *zuikio (kiskio) rugėgas* 'гостинец для детей' и др. Исследуемые кальки обнаружены в основном на самом литовско-белорусском пограничье, где в настоящее время местное население кроме белорусского говорит (или понимает) и по-польски, и по-русски. Таким образом данные кальки в грамматической структуре исследуемых белорусских говоров отражают конкретные и не всегда положительные следы здесь бытующего многоязычия.